

ЕКОНОМІКА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

УДК 316.6

В. В. Остапенко

кандидат технічних наук, доцент
Запорізький національний технічний університет

ЕКОНОМІКА МАЙБУТНЬОГО – ЕКОНОМІКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ, КУЛЬТУРИ ТА ЛЮБОВІ

У статті розглянуто рекомендації щодо стратегії та тактик досягнення успіху в побудові економіки, заснованої на принципах інтелектуального капіталу, культури та любові. Показано вплив домінуючого мислення більшої частини суспільства на соціально-економічну ситуацію в сучасному світі. Подано рекомендації щодо реформування сучасної економіки в економіку майбутнього та переходу суспільства до більш цивілізованого рівня розвитку.

Ключові слова: економіка, ринок, ієрархія, культура, інструменти управління на макрорівні, ресурси, конкуренція, корупція, синергія, реформи, співробітництво, любов.

I. Вступ

Економіка (від грец. οἰκονομική) – мистецтво ведення господарства. Згідно з нейролінгвістичним програмуванням, слово “економіка” – це “номіналізація” – процес, який позначений іменником. Економіка як процес складається з вирішення безлічі завдань, які ставить практика господарського життя.

Рівні завдань, що вирішують у процесі мистецтва ведення господарського життя, різні. Їх можна узгодити з пірамідою потреб А. Маслоу [6] – від завдань простого матеріального виживання в основі піраміди до самореалізації, що знаходиться на вершині піраміди. На сучасному етапі розвитку цивілізації людей, що живуть за способом життя на верху піраміди Маслоу, явно менше 50%. При цьому більшість сучасних економістів вважають, що ресурсів на всіх не вистачить. У класичному підручнику Economics [11] авторів С. Фішера, Р. Дорнбуша і Р. Шмалензи подано таке визначення: “Економіка – це дисципліна, що вивчає, яким чином суспільство з обмеженими, дефіцитними ресурсами вирішує, що, як і для кого виробляти”. Більшість сучасних підприємств працюють на принципах мотивації першого й другого ступенів піраміди А. Маслоу – забезпечують виживання та задоволення найнеобхідніших життєвих потреб працюючих на них людей. І це типово для заснованого на задоволенні первинних потреб мислення, але не для більш повного розуміння економіки, де треба глибше вникати в суть ЛЮДИНИ. При тому, що ми як людська цивілізація за всю свою історію спожили, згідно з відомою формулою А. Ейнштейна ($E=mc^2$), заледве 1000 тонн енергії – скільки насильства й жаху було та є в світі, заснованому на розподі-

лі, конкуренції та відбиранні “дефіцитного ресурсу” в ближнього! Створення економіки, заснованої на принципах синергії, духовності та любові, – це мета, до якої поступово наближається людство.

II. Постановка завдання

Мета статті – визначити стратегію та тактики досягнення успіху в побудові економіки, заснованої на принципах інтелектуального капіталу, культури та любові; дати рекомендації щодо зміни мислення суспільства, покращення соціально-економічної ситуації, реформування сучасної економіки та переведення суспільства до більш цивілізованого рівня розвитку; позначити моменти, що передбачають гармонізацію бажаних варіантів соціально-економічного розвитку з реаліями сучасного економічного життя суспільства.

III. Результати

Людством на макрорівні вироблено всього три принципово різних інструмента управління – тобто впливу на людей [7] – це культура, ієрархія та ринок. Кожен з них є основним на своєму етапі циклу історичного розвитку, а решта підлаштовуються, використовуючись паралельно.

Наразі основним інструментом в Україні вважають ринок. Його супроводжує ієрархія – це вертикаль державної влади, організаційні структури управління підприємствами з їх ланцюгами команд і принципом єдиноначальності, ієрархії поліції, служби державної безпеки, армії, церкви тощо. І, нарешті, культура! Вона зведена до убогої масової культури. Гроші понад усе. Тож не дивно, що заводи можна купити й розорити, заплатити за несправедливе рішення суду або пост у владній ієрархії. Зрозуміло, що люди цим незадоволені.

Ієрархія була основним інструментом управління при феодалізмі й у перегибах радянської адміністративно-командної системи, які супроводжував ринок на рівні базару та культура соціалістичного реалізму, що підтримувала культ “робочого й селянки”. Демократичний централізм часто порушувався в його першій частині. Місце в управлінській структурі цінувалося вище грошей.

Культура була основним інструментом управління в Стародавній Греції. Вільний грек (чоловік), володіючи в середньому десятьма рабами, присвячував свій час переважно гімнастичним вправам і ораторському мистецтву. Ієрархія та гроші не мали великої сили. Наприклад, за те, бути людині воєначальником чи не бути, могли проголосувати в будь-який момент. Є згадки про рішення давньогрецького суду, який судив жінку. Суд визнав її винною в убивстві, але, взявши до уваги її красу, а це “воля Богів”, виніс виправдувальний вирок. За перемогу на Олімпійських іграх грецькі міста-поліси платили своїм чемпіонам величезні гроші. Красу та доблесть цінували вище за все.

Звичайно, десять рабів не будуть нескінченно забезпечувати великі культурні досягнення свого пана; звичайно, думка абсолютного монарха, короля-Сонця Людовика XIV про те, що “після мене хоч потоп”, призвели до Великої французької революції, але із запізненням – за часів Людовика XVI; а настрій “їж ананаси, рябчиків жуй, день твій останній приходить, буржуй” довели в 1917 р. до відома буржуя, хто насправді справжній господар. Траєкторія шляху спіралі історії загортає на наступний якісний виток – до “Культури” на її вищому техніко-економічному рівні розвитку. І нерозуміння багатьма людьми того, що відбувається в світі, просто відповідає переходу до якісно нового стійкого світопорядку.

Умоглядно психологічна структура сучасного людства приблизно така: 5% – “переможці”, 5% – “жертви” і 90% – “не переможці і не жертви”. Як тільки “переможцями” себе відчують 51% – світ зміниться. Дорослішання людства супроводжується зростанням усвідомленості та відповідальності кожного за свою поведінку й цивілізацію загалом. Позитивна зміна структури сприйняття світу сформує шляхетне товариство на принципі “Один за всіх і всі за одного!”

Е. Берн у книзі “Ігри, в які грають люди (психологія людських взаємин). Люди, які грають в ігри (психологія людської долі)” [1] показує чотири позиції відносин людини до людини:

1. “+” – “+” – “Я – хороший, ти – хороший”. Це найбільш плідна позиція.
2. “+” – “-” – “Я – хороший, ти – поганий”. Цю схему можна розширити – “Ми, аристократи блакитних кровей” – хороші, а ви

“плебеї” – погані; “Ми – вища каста...” або “Ми – пролетаріат – клас-гегемон...” тощо. А далі залишається тільки чекати, коли цей маятник хитнеться в інший бік.

3. “-” – “+” – “Я – поганий, ти – хороший”. Наприклад, так: “Я, підлеглий, такий дурний. А ви, мій начальник, такий розумний. Зробіть за мене мою роботу”.
4. “-” – “-” – “Я – поганий, ти – поганий”. Наприклад: “Я сидів, і ти сидіти будеш”.

Як автора теорії транзакційного аналізу служба соціального забезпечення США запросила Е. Берна досліджувати причини, чому одні інваліди, які повернулися з Другої світової війни, працюють і забезпечують себе самі, а інші живуть на допомогу. В результаті було відкрито першу з багатьох деструктивних ігор, у які несвідомо грають більшість людей – гра “Дерев’яна нога”. Одні, втративши ногу, водять трактор на фермах, керують фірмами та політичними партіями, а інші наполягають, що на службі країні втратили кінцівки, отже, працювати не можуть і мають забезпечуватися соціальною пенсією. Різниця в поведінці, як з’ясував Е. Берн, має соціально-психологічну причину. Зрозумівши напрям покращення стану справ, служба соціального забезпечення дослідження, зрозуміло, згорнула.

Х. Р. Кауфман у книзі “Тактики успіху в бізнесі і науці” [5] зауважує: “Культура не меншою, а більшою мірою обмежує прогрес, ніж економіка. У США прийнято, щоб учені завжди прагнули засукати рукава і за необхідністю забруднити руки. Ця традиція, здається, сходить нанівець. І якщо майже всі наші вчені стануть боятися забруднити руки, ми опинимося швидко відкинутими назад”.

Спеціаліст із менеджменту зі світовим ім’ям П. Друкер у книзі “Ефективне управління” [4] зазначає: “Керівниками народжуються”. Обґрунтування такого твердження можна знайти в класифікації людей по чотирьом базовим перинатальним (пов’язаним із народженням) матрицям, отриманим під час досліджень неординарних станів свідомості С. Грофа.

Візьмемо ситуацію, коли людину викликають до начальника, і пов’яжемо її реакцію з базовою перинатальною матрицею (БПМ), до якої вона належить:

БПМ 1 – людина йде до улюбленого шефа за черговим подарунком долі;

БПМ 2 – людина відчуває себе жертвою (жертва);

БПМ 3 – людина йде “в клітку з тигром” (вічний борець; “пауки в банці”);

БПМ 4 – людина йде вільно.

БПМ 2 і БПМ 3 утворюють нескінченні соціальні пари: раб-господар, кріпак-феодал, пролетар-капіталіст. Без виходу за межі динаміки цих матриць буде отримано маятник боротьби, коли прогресивний переможець згодом набу-

ває рис поваленого паразита. Гніт, боротьба, конкуренція, користоловство, корупція наповнюють собою БПМ 2–3.

Господар, який звільняє рабів; феодал, що дає свободу селянам; капіталіст, який акціонує свою справу і порівнює себе з працівниками в правах – це наочні приклади переходу від БПМ 3 до БПМ 4.

БПМ 1 і БПМ 4 – це динаміки “Царства Божого” або “економіки культури і любові” – матриць, наповнених любов’ю, синергією, взаєморозумінням, співпрацею, свободою, рівністю та братством. Рай і пекло в душі кожного з нас. Звідти вони приходять у матеріальний світ. В людині є все! У книзі “За межами мозку” [3] С. Гроф вчить розуміти символічну мову головних подій у житті кожної людини – її народження та смерті. На великому науковому матеріалі доведено можливість розкриття людини як духовної сутності, що є невід’ємною частиною Всесвіту, що повністю відрізняється від сприйняття себе як “Его в оболонці зі шкіри”.

Р. А. Уілсон у книзі “Психологія еволюції” [9] вказує, що відставання політики від життя може становити сотні й тисячі років. Так, існуючий на планеті розвиток продуктивних сил уже зараз може забезпечити кожного жителя Землі продуктами харчування та житлом. Однак голод і відсутність даху над головою – доля мільярдів людей. З іншого боку, йдуть і процеси прогресивного розвитку. Утворився Євросоюз – “Сполучені штати Європи”, про які сама думка європейської інтелігенції переслідувалася владою менше 100 років тому. Головна причина того, що виробничі відносини відстають від продуктивних сил, – світосприйняття людей. Занадто багато людей живе в апатії, тоді як жити в ентузіазмі набагато приємніше.

Р. Міншулл у книзі “Як вибирати своїх людей” на докладних прикладах і ситуаціях переконливо демонструє класифікацію багатьох позицій людини стосовно життя на підставі шкали емоційних тонів:

- ентузіазм (ентузіазм – виражений) 4,0;
- інтерес 3,5;
- консерватизм (ентузіазм – стримуваний) 3,0;
- нудьга 2,5;
- антагонізм 2,0;
- біль 1,8;
- гнів (ворожість – виражена) 1,5;
- відсутність співчуття 1,2;
- прихована ворожість (ворожість – стримувана) 1,1;
- страх (страх – виражений) 1,0;
- співчуття 0,9;
- задобрювання (страх – стримуваний) 0,8;
- горе (горе – виражене) 0,5;
- загладжування провини (горе – стримоване) 0,375;
- апатія 0,05.

Як же піднятися вгору шкали – до ентузіазму, інтересу й консерватизму? В чому ключ до розуміння успіху США, Японії, Китаю та успіху взагалі? Японський центр продуктивності – організація, створена в 1955 р., – впроваджував у діяльність промислових підприємств три принципи: практика довічного найму, спільні консультації з керівництвом компанії та розподіл ефекту між усіма учасниками. Реалізація цих принципів вивела Японію на провідне місце в світовому виробництві [8].

Ці ж принципи використовували при ліквідації непродуктивної поведінки. Наприклад, на підприємстві працюють два підрозділи – один працює відмінно, раціоналізує виробництво, праця добре організована та потужна, а на другому – нескінченні проблеми. З метою виправлення становища частину персоналу з погано працюючого підрозділу переводять на місця співробітників добре працюючого підрозділу з такими словами: “Продуктивність праці повинна бути не нижче, ніж у тих, хто працювали тут до вас (або підете довічно підмітати двір)”. А ентузіасти з добре працюючого підрозділу, будучи переведені в погано працюючий, “витягають” і новий підрозділ, отримуючи за це підвищення в зарплаті та премії.

В Японії борються з “дерев’яною ногою”, у нас – ні. Економіка може продукувати як багатство, так і “лихо”. Відкритість, чесність, можливість радитися й вибирати найбільш ефективний для всіх варіант розвитку – це ключ до продуктивності праці. “Епохи відрізняються не тим, що виробляється, а тим, як виробляється”. Батько сучасної економіки А. Сміт в 1776 р. у книзі “Дослідження про природу і причини багатства народів” писав “про шпильку, яка сколихнула світ”. Тобто до поділу праці на операції робітник міг зробити одну чи п’ять англійських шпильок в день, після поділу праці на операції – 4800 шпильок. У результаті такої економічної інновації майже вся політична карта Земної кулі позеленіла, символізуючи панування Великобританії.

Мало хто знає, що винахід Е. Уїтні (батько американського промислового способу виробництва) – хлопкоочисна машина – продовжив термін рабовласництва в США на 70 років. Коли він влаштував для друзів демонстрацію першої моделі своєї хлопкоочисної машини, рабів уже почали масово відпускати на свободу, оскільки їх праця відпускатися на свободу, оскільки їх праця майже не окупалася. За годину Е. Уїтні виконав на машині денну норму кількох робітників. Тільки під його обіцянку взяти патент на машину та почати її виробництво присутні віддали розпорядження засівати плантації. А через три дні з околиць зібрався на товп перебуваючих на межі відчаю плантаторів, які зламали двері житла Е. Уїтні та

скопювали машину. Одні досягають високого ступеня ентузіазму в антагоністичних системах, побудованих на принципах “плюс-мінус”, інші опускаються вниз шкали емоційних тонів. Це протиріччя, і воно вимагає вирішення. Е. Фром у книзі “Мистецтво любити” наголошує: “Принцип, що лежить в основі капіталістичного суспільства, і принцип любові – несумісні”. І вже зараз багато хто зазначає, що народжується щось нове – постіндустріальне суспільство.

Президент України П. Порошенко вважає, що Україна сьогодні проходить друге народження справжньої держави [2].

Польський економіст і політик, організатор та ідейний натхненник польських економічних реформ – прискореного переходу країни з плановою економікою в країну з ринковим господарством, співголова Стратегічної групи підтримки реформ при президенті та Прем'єр-міністрі України Л. Бальцерович зазначив: “Реформи треба робити швидко. Цей рік (2017 перший. – УНІАН) останній перед виборами для України. Чим пізніше (впроваджувати реформи. – УНІАН), тим буде важче” [10].

І при другому народженні держави, і при проведенні реформ необхідні: ентузіазм, позитивне сприйняття світу, використання ефективного досвіду попередників і впевненість в успіху. Необхідно розуміти, що від революції гідності народ очікує високого рівня культури в країні та відродження економіки на принципах любові та милосердя. Підходи Японського центру продуктивності й правильна акцентуація в описаних вище підходах можуть дати можливість створити клімат і середовище для успішної реалізації мистецтва господарювання та переходу до постіндустріального суспільства.

Суспільство диктує правила розвитку економіки, в яких безпосередньо проглядається вплив культури й розкриття психологічної сутності людини (наприклад, боротьба з корупцією). Зростання суспільства, позитивна зміна його структури сприйняття світу можуть стати стійкою платформою для економіки майбутнього, заснованої на міцних людських відносинах, на взаєморозумінні людей, їх позитивному емоційному стані. Економіка майбутнього має місце тільки в тому суспільстві, яке досягне усвідомленості та відповідальності своїх членів, де люди розуміють свою сутність і правильно оцінюють свої можливості, де людські відносини

стоять на планці високої зрілості та цінуються вище за інше.

IV. Висновки

1. Товариство диктує правила розвитку економіки, в яких безпосередньо проглядається вплив культури, а також психологічної сутності людини.
2. Економіка інтелектуального капіталу, культури та любові приходить на зміну старій економіці матеріальних ресурсів і важкої фізичної праці.
3. Підходи Японського центру продуктивності можуть дати змогу створити в Україні клімат і середовище для успішної реалізації мистецтва господарювання, народження нової держави й успіху економічних реформ.
4. Успіх в економіці багато в чому залежить від психологічних факторів.
5. Зміни в психологічній структурі суспільства передують і сприяють соціально-економічним змінам.

Список використаної літератури

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди (психология человеческих взаимоотношений). Люди, которые играют в игры (психология человеческой судьбы). Минск, 1992. 383 с.
2. В Украине запретили ряд российских телеканалов. URL: <http://www.unian.net/politics/1573317-ukraina-perejivaet-vtoroe-rojdenie-prezident.html>.
3. Гроф С. За пределами мозга / пер. с англ. 2-е изд. Москва, 1993. 504 с.
4. Друкер П. Эффективное управление / пер. с англ. Москва, 2012. 224 с.
5. Кауфман Х. Р. Тактики успеха в бизнесе и науке. Москва, 1993. 158 с.
6. Маслоу А. Г. Мотивация и личность / пер. с англ. А. М. Татлыбаевой. Санкт-Петербург, 2009. 478 с.
7. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. Москва, 2002. 702 с.
8. Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. Современный экономический словарь. Москва, 1997. 496 с.
9. Уилсон Р. А. Психология эволюции. Киев, 1998. 304 с.
10. Украине остается лишь год для проведения реформ – Бальцерович. URL: <http://economics.unian.net/other/1575562-ukraine-ostaetsya-lish-god-dlya-provedeniya-fundamentalnyih-reform-baltserovich.html>.
11. Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Экономика / пер. с англ. 2-е изд. Москва, 1993. 864 с.

Стаття надійшла до редакції 10.05.2017.

Остапенко В. В. Экономика будущего – экономика интеллектуального капитала, культуры и любви

В статье рассмотрены рекомендации по стратегии и тактикам достижения успеха в построении экономики, основанной на принципах интеллектуального капитала, культуры и любви. Показано влияние доминирующего мышления большей части общества на социально-экономическую ситуацию в современном мире. Даны рекомендации по реформированию со-

временной экономики в экономику будущего и переходу общества к более цивилизованному уровню развития.

Общество диктует правила развития экономики, в которых непосредственно просматривается влияние культуры, а также психологической сущности человека.

Экономика интеллектуального капитала, культуры и любви приходит на смену старой экономике материальных ресурсов и тяжелого физического труда. Подходы Японского центра производительности могут позволить создать в Украине климат и среду для успешной реализации искусства ведения хозяйства, рождения нового государства и успеха экономических реформ. Успех в экономике во многом зависит от психологических факторов. Изменения в психологической структуре общества предшествуют и способствуют социально-экономическим изменениям. Коррупция является главным врагом Украинского общества.

Экономика будущего имеет место быть только в том обществе, которое достигнет осознанности и ответственности своих членов, где люди понимают свою сущность и правильно оценивают свои возможности, где человеческие отношения стоят на планке высокой зрелости и ценятся выше прочего.

Президент Украины Петр Порошенко считает, что Украина сегодня проходит второе рождение настоящего государства.

Польский экономист и политик, организатор и идейный вдохновитель польских экономических реформ – ускоренного перехода страны с плановой экономикой в страну с рыночным хозяйством, сопредседатель Стратегической группы поддержки реформ при президенте и премьер-министре Украины Лешек Бальцерович сказал: “Реформы надо делать быстро. Этот год (2017-ый – УНИАН) последний перед выборами для Украины. Чем позже (внедрять реформы – УНИАН), тем будет труднее”.

Ключевые слова: экономика, рынок, иерархия, культура, инструменты управления на макроуровне, ресурсы, конкуренция, коррупция, синергия, реформы, сотрудничество и любовь.

Ostapenko V. Economics of the Future – Economics of Intellectual Capital, Culture and Love

Recommendations on the strategy and tactics of achieving success in building the economy operating on the principles of intellectual capital, culture and love are considered. The influence of the dominant thinking of the greater part of human society on the socio-economic situation in the modern world is shown. Recommendations are given on reforming the modern economy in the economy of the future and transferring society to a more civilized level of development.

The society dictates the rules of economic development, in which the influence of culture, as well as the psychological essence of a person, is directly visible.

The economy of intellectual capital, culture and love comes to replace the old economy of material resources and heavy physical labor. The approaches of the Japanese center of productivity can allow creating in Ukraine a climate and environment for the successful implementation of the art of farming, the birth of a new state and the success of economic reforms. Success in the economy largely depends on psychological factors. Changes in the psychological structure of society precede and contribute to socio-economic changes. Corruption is the main enemy of the Ukrainian society.

The economy of the future takes place only in a society that will achieve the awareness and responsibility of its members, where people understand their essence and correctly assess their capabilities, where human relations stand on the bar of high maturity and are valued above all else.

President of Ukraine Petro Poroshenko believes that Ukraine is now the second birth of this state.

Polish economist and politician, organizer and ideological inspirer of Polish economic reforms – accelerated transition of a country with a planned economy to a market economy, co-chairman of the Presidential Strategic Reform Support Group and Prime Minister of Belarus Leszek Balcerowicz said: “Reforms must be done quickly. 2017-th – UNIAN) the last before the elections for Ukraine. The later (to introduce reforms – UNIAN), the harder it will be”.

Key words: economy, market, hierarchy, culture, management tools at the macro level, resources, competition, corruption, synergy, reforms, cooperation and love.